

**“FÜZULİ
MƏRKƏZİ PARKI”NIN**

**DAYANIQLILIĞI VƏ
İNKLÜZİVLİYİ**

**ÜZRƏ
HƏDƏFLƏR**

MÜNDƏRİCAT

<u>BÖLMƏ</u>	<u>SƏHİFƏ</u>
1. GİRİŞ	3
2. DAYANIQLILIQ VƏ QLOBAL KONTEKST	5
3. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ HƏDƏFLƏRİ	7
4. FÜZULİ ŞƏHƏRİNDƏ MÜƏYYƏN OLUNMUŞ HƏDƏF VƏ TƏLƏBLƏR	11
5. "FÜZULİ MƏRKƏZİ PARKI" NIN DAYANIQLILIĞI VƏ İNKLÜZİVLİYİ ÜZRƏ HƏDƏFLƏR	14
6. DAYANIQLI HƏLLƏRİN TƏTBİQİNİN FAYDALARI	19

1. GİRİŞ

"...bu bölgə dünya üçün yaşıl enerji zonası kimi bir nümunə olacaq. Biz dünyaya göstərəcəyik ki, nəinki bu əraziləri bərpa etdik, - mən buna şübhə etmirəm, - həm də dünyanın ən gözəl məkanlarından birinə çevirdik. Eyni zamanda, ən müasir texnologiyalar tətbiq edilməlidir, iqtisadi cəhətdən ən sərfəli texnologiyalar, elektrik enerjisinə qənaət edən texnologiyalar və yaşıl enerji".

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti
İlham Əliyevin Ağdam şəhərinin bərpasının təməl
daşının qoyulması mərasimində [çıxışından](#).*

Tam mətn üçün QR-kodu skan edin:

Dağıdılmış infrastrukturun, yaşayış binalarının, sosial obyektlərin, eləcə də sənaye və kənd təsərrüfatı obyektlərinin bərpası prosesi təkcə əmlakın "əvvəlki halına gətirilərək" bərpa edilməsi zərurəti demək deyil, həm də əhalinin həyat keyfiyyətini yaxşılaşdırmaq və bərpa olunmuş regionun iqtisadi məhsuldarlığını artırmaq üçün yeni standartların, texnologiyaların və bütövlükdə innovativ yanaşmaların tətbiqi üçün fürsət deməkdir.

Layihəli həyat səviyyəsinin təmin edilməsi məsələsi erməni işğalı nəticəsində əhalisinin öz yurdunu tərk etmək məcburiyyətində qaldığı Qarabağ regionunun bərpası baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Təxminən 30 il ərzində məcburi köçkünlərin əksəriyyəti Bakıda və respublikanın digər şəhərlərində məskunlaşıblar. Qalanları isə kənd yerlərində özlərinə yaşayış qurublar.

Ötən illər ərzində şəhər və kəndlərdə həyat öz axarı ilə inkişaf edirdi, Qarabağda isə vaxt sanki dondurulmuşdu.

Bu baxımdan, bərpa işlərinin aparılmasında dövlət başçısı - Prezident İlham Əliyevin müəyyən etdiyi dayanıqlılıq konsepsiyasına əsaslanan, ən müasir standartların və innovativ həllərin tətbiqi (məs. ağıllı kənd və şəhərlər, yaşıl enerji, yeni idarəetmə prinsipləri və s.) xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

İşğaldan azad edilmiş ərazilərin müəyyən mənada "innovasiyalar poliqonu"na çevrilməsi, artıq burada sınınmış yeni həllərin gələcəkdə "Bütün Azərbaycan"a "təkrar ixrac edilməsinə" imkan yaradacaq.

Bu baxımdan, Qarabağda islahatlar və innovasiyalar daha ciddi əhəmiyyət kəsb etməyə başlayır, çünki bu region müəyyən mənada Azərbaycanın dayanıqlı gələcəyinin "modeli" ola bilər.

Bu yanaşma müasir dövrdə ən qabaqcıl dövlətlər tərəfindən istifadə olunan "Daha Yaxşı Quruculuq" (Building Back Better) yanaşmasının bir təzahürü kimi də qəbul oluna bilər.

Qeyd olunmalıdır ki, bərpa işlərinin dayanıqlılıq, inklüzivlik, innovasiya və islahatlar kontekstində təbliğ olunması öz növbəsində potensial yeni sakinlər və investorlar üçün də əlavə stimül olacaqdır.

2. DAYANIQLILIQ VƏ QLOBAL KONTEKST

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının onilliklər əvvəl, 1987-ci ildə dərc olunmuş "Brundtland" hesabatında ("Bizim ümumi gələcəyimiz" hesabatı kimi də tanınır) "**dayanıqlı inkişaf**" gələcək nəsillərin öz ehtiyaclarını ödəmək qabiliyyətinə xələl gətirmədən indiki ehtiyacları qarşılayan inkişaf kimi müəyyən edilib.

Bu, inkişaf resurslarının məhdud olduğunu və bu səbəbdən mövcud həyat keyfiyyətini aşağı salmadan gələcək nəsillərə kifayət qədər resurs təmin etmək üçün onlardan səmərəli şəkildə və ehtiyatla istifadə edilməli olduğunu nəzərdə tutur.

Deməli, dayanıqlı cəmiyyət ətraf mühitin mühafizəsinə, insan və təbiət sistemlərində dinamik tarazlığa diqqət yetirərək sosial cəhətdən məsuliyyətli olmalıdır.

İllər sonra, 25 sentyabr 2015-ci il tarixində üçgünlük Dayanıqlı İnkişaf Sammitinin əvvəlində dayanıqlı inkişaf üzrə qlobal gündəlik ("Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilədək dayanıqlı inkişaf sahəsində Gündəlik") Birləşmiş Millətlər Təşkilatının 193 üzv dövləti tərəfindən yekdilliklə qəbul edildi.

Qəbul edilmiş Dayanıqlı İnkişaf Məqsədləri (DİM-lər) və ya Qlobal Məqsədlər bir-biri ilə əlaqəli 17 qlobal məqsəddən ibarətdir. Onlar "insanlar və planet üçün indi və gələcəkdə ümumi sülh və firavanlıq planı" kimi nəzərdə tutulmuşdur.

Dayanıqlı inkişafın "üç sütunu"

DİM-lərə 2030-cu ilə qədər nail olunması nəzərdə tutulur. Onlar dayanıqlılığını mərkəzə qoymaqla dayanıqlı inkişafın bir-biri ilə əlaqəli **ekoloji, sosial və iqtisadi aspektlərini** vurğulayır.

Bunlar planet, insanlar və mənfəət kimi də təsvir oluna bilər.

Ətraf mühitin mühafizəsi karbon izinin (carbon footprint), sudan səmərəsiz istifadənin, bioloji parçalanmayan qablaşdırmanın və tullantılı proseslərin azaldılması ilə əlaqədardır. Bu iqtisadi və maddi cəhətdən faydalı olmaqla, həmçinin ekoloji dayanıqlılıq üçün də vacibdir.

Sosial inkişaf insanlara ədalətli davranmaq və maraqlı tərəflərə (steykholderlərə) və cəmiyyətə məsuliyyətli, etik və dayanıqlı münasibət göstərməkdir.

İqtisadi inkişaf isə müəssisələrin gəlirli olmasını və gələcəkdə də fəaliyyətini davam etdirməsi üçün kifayət qədər gəlir əldə etməsini nəzərdə tutur. Dayanıqlı inkişafın bu sütunu ilə bağlı çətinlik digər ikisi ilə tarazlığa nail olmaqdadır.

Dayanıqlı həyat tərzini ilə ətraf mühitin çirklənməsini azaltmağa, su və enerji kimi mənbələri qorumağa kömək edə bilərik ki, bu da ətraf mühitə müsbət təsir göstərəcək və ictimai səhiyyənin yaxşılaşdırılmasına kömək edəcəkdir.

3. AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ HƏDƏFLƏRİ

Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 2 fevral 2021-ci il tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilən **“Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”** adlı [sənədə](#) əsasən, milli sosial rifah səviyyəsinin davamlı artırılması məqsədilə yüksək, dayanıqlı, inklüziv və başlıca olaraq özəl təşəbbüslərə arxalanan iqtisadi artımın sürətlənməsi və azad edilmiş ərazilərə əhalinin qayıdışının təmini Azərbaycanın yeni inkişaf magistralinin ideoloji nüvəsini təşkil edir.

Tam mətn üçün QR-kodu skan edin:

Həmin sənədə əsasən, növbəti onillikdə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına dair aşağıdakı beş Milli Prioritet reallaşdırılmalıdır:

1. Dayanıqlı artan rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyat;
2. Dinamik, inklüziv və sosial ədalətə əsaslanan cəmiyyət;
3. Rəqabətli insan kapitalı və müasir innovasiyalar məkanı;
4. İşğaldan azad olunmuş ərazilərə böyük qayıdış;
5. Təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” ölkəsi.

Qeyd edilən prioritetlər, eyni zamanda, Birləşmiş Millətlər Təşkilatının “Dünyamızın transformasiyası: 2030-cu ilədək dayanıqlı inkişaf sahəsində Gündəlik”dən irəli gələn öhdəliklərin icrası baxımından da xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Qeyd olunmalıdır ki, “Dayanıqlılıq konsepsiyası” həmin prioritetlərdən hər birinin ayrılmaz hissəsini təşkil edir.

Belə ki, “İşğaldan azad olunmuş ərazilərə böyük qayıdış”ın “Dayanıqlı məskunlaşma” kimi müəyyən edilən hədəfə çatmaqla reallaşdırılması nəzərdə tutulur.

Bu məqsədlə həmin ərazilər cəmiyyətin ən sağlam, müasir və abad yaşayış mühitinə çevrilməli, dayanıqlı məskunlaşma üçün müasir prinsiplərə əsaslanan komfortlu yaşayış mühiti yaradılmalıdır. Bunun üçün yeni ərazilərdə layiqli yaşayış təmin edilməli, müasir infrastruktur qurulmalı, rahat həyat tərzi və müasir xidmətlərə əlçatanlıq olmalıdır.

Xüsusən qeyd olunmalıdır ki, "Təmiz ətraf mühit və "yaşıl artım" ölkəsi" adlı prioritetin gerçəkləşməsi üçün global iqlim dəyişikliklərinin miqyasını nəzərə alaraq ekoloji təmiz texnologiyaların tətbiqinə əhəmiyyətli yer verilməli, təmiz enerji mənbələrindən istifadə, tullantıların təkrar emalı və çirklənmiş ərazilərin bərpası təşviq edilməlidir.

Eyni zamanda ölkənin perspektiv iqtisadi inkişafı ilə bərabər ətraf mühitin sağlamlaşdırılması, yaşıllıqların sürətli bərpası və artırılması, su ehtiyatlarından və dayanıqlı enerji mənbələrindən səmərəli istifadə təmin edilməlidir.

Bu prioritet daxilində strateji dövrdə aşağıdakı iki məqsədin effektiv reallaşdırılmasına nail olunmalıdır:

- a) Yüksək keyfiyyətli ekoloji mühit;
- b) Yaşıl enerji məkanı.

Bunun üçün ölkədə keyfiyyətli və təmiz ekoloji mühit qorunmalı və resurslardan səmərəli istifadə təmin edilməlidir, iqtisadi və demografik artımdan ətraf mühitə gələ bilən risklər azaldılmalıdır, ümumi ərazidə yaşıllıqların payı artırılmalıdır, əhalinin keyfiyyətli suya tələbatı su resurslarından səmərəli istifadə etməklə ödənilməlidir, enerjiden səmərəli istifadə edilməli və yeni dayanıqlı enerji mənbələrinə üstünlük verilməlidir.

Beləliklə, indiki və gələcək nəsillərin tələbatını dolğun ödəmək məqsədilə ekoloji baxımdan əlverişli olan "yaşıl" texnologiyaların tətbiqi genişləndirilməlidir.

Azərbaycan Respublikasının dayanıqlı inkişafı ilə bağlı müfəssəl məlumat və hədəflər ölkə başçısının sərəncamı ilə təsdiqlənən **"Azərbaycan Respublikasının 2022-2026-cı illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası"** adlı [sənəddə](#) də əks olunub.

Tam mətn üçün QR-kodu skan edin:

Strategiyada xüsusən qeyd olunub ki, işğaldan azad edilmiş torpaqların ölkənin sosial-iqtisadi sistemində effektiv reintegrasiyasının təmin edilməsi üçün burada səmərəlilik şərtləri nəzərə alınmaqla və müasir təcrübəyə əsaslanmaqla bərpa-quruculuq işlərinin həyata keçirilməsi, rəqəmsal

texnologiyaların geniş tətbiqi ilə müasir sosial və biznes infrastrukturunun yaradılması, bu əsasda Azərbaycan vətəndaşının dayanıqlı məskunlaşmasının təmin edilməsi tələb olunur.

Həmin sənəddə də vurğulandığı kimi, ölkədə təbii resurslardan dayanıqlı istifadə etməklə, ekoloji mühiti qorumaqla iqtisadiyyatın effektivliyinə nail olunacaqdır.

Böyük Qayıdış məqsədinin reallaşdırılması üçün işğaldan azad edilmiş ərazilərdə qabaqcıl şəhərsalma qaydaları nəzərə alınmaqla müasir infraqurultura malik "ağıllı şəhər və ağıllı kənd" konsepsiyaları həyata keçiriləcəkdir, bu əsasda bütün bölgə qabaqcıl standartlara uyğun sosial-iqtisadi və mədəni infraqurulturla tam təmin ediləcəkdir.

Kommunal xidmətlər şəbəkəsi, xüsusilə tullantıların səmərəli idarə edilməsi sistemi qurulmalı, əhalinin təhlükəsiz, ləyaqətli və dayanıqlı əsasda planlaşdırılan məskunlaşmasına nail olunmalıdır.

Bundan başqa, ekoloji təmiz və iqtisadi cəhətdən səmərəli bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə genişləndirilməklə "yaşıl enerji zonası" konsepsiyası tətbiq edilməlidir.

Müvafiq strateji çərçivəyə uyğun olaraq təbii resurslardan dayanıqlı və davamlı istifadə təmin olunmalıdır, tullantıların səmərəli idarə olunması sistemi inkişaf etdirilməlidir.

Strategiyaya əsasən, bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə artırılacaq, enerji səmərəliliyi təmin ediləcəkdir. İqlim dəyişikliyinə qarşı mübarizə məqsədilə ekoloji təmiz nəqliyyat vasitələrindən və digər yaşıl texnologiyalardan istifadə genişləndiriləcəkdir.

Bununla dövlətin maliyyə yükü azaldılacaq və subsidiyaların mərhələli şəkildə aradan qaldırılması reallaşdırılacaqdır.

Qeyd olunmalıdır ki, qarşıya qoyulmuş hədəflərə nail olmaq məqsədilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2022-ci il 16 noyabr tarixli 3587 nömrəli Sərəncamı ilə **"Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair I Dövlət [Programı](#)"** təsdiq edilmişdir.

Tam mətn üçün QR-kodu skan edin:

Həmin sənəddə işğaldan azad edilmiş ərazilərdə aparılan bərpa-quruculuq işləri və mövcud vəziyyət, nail olunması hədəflənən məqsədlər və onlara uyğun hədəf göstəriciləri, Dövlət Proqramının prioritet istiqamətləri, əhəlinin doğma torpaqlarına geri qayıdışı məsələləri, gözlənilən nəticələr, ehtimal edilən risklərin idarə olunması, müvafiq vəzifələrin yerinə yetirilməsi üçün maliyyələşmə mənbələri və həyata keçiriləcək tədbirlər öz əksini tapmışdır.

Dövlət Proqramının hazırlanmasında mütərəqqi beynəlxalq təcrübə, bu sahədə strateji inkişaf tendensiyaları, işğaldan azad edilmiş ərazilərin sosial-iqtisadi potensialı və dünya iqtisadiyyatının müasir çağırışları nəzərə alınmışdır.

4. FÜZULİ ŞƏHƏRİNDƏ MÜƏYYƏN OLUNMUŞ HƏDƏF VƏ TƏLƏBLƏR

Yuxarıdakı prioritetlər, müasir şəhərsalma prinsipləri və eyni zamanda Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin tapşırıqlarına uyğun olaraq işğaldan azad olunmuş Füzuli şəhəri yüksək keyfiyyətli yaşayış, iş və istirahət şəraitinə, o cümlədən "ağıllı" idarəetmə, "ağıllı" ətraf mühit və "ağıllı" nəqliyyat və İKT sistemlərinə əsaslanan "ağıllı şəhər" kimi inşa olunmalıdır.

Şəhərin müxtəlif zonalarının layihələndirilməsi zamanı məskunlaşma və işgüzar mühitə dair hədəflərlə bərabər aşağıdakılar da xüsusi əhəmiyyət kəsb edəcək.

ƏLAQƏLƏNDİRMƏ

- Şəhərdaxili ərazilərdə fərdi avtonəqliyyat vasitələrinin hərəkətinin mümkün qədər azaldılması;
- Mühərriksiz nəqliyyat vasitələrindən istifadənin təşviq edilməsi.

YAŞAYIŞ

- Velosiped və piyada yollarının salınması;
- Təbiət əraziləri ilə vəhdətdə inkişaf edən şəhər infrastrukturunun yaradılması;
- Yüksək keyfiyyətli xidmət obyektlərinin yaradılması.

İSTİRAHƏT VƏ ƏYLƏNCƏ

- Bir-biri ilə əlaqələndirilmiş yaşıllıq ərazilərinin və açıq məkanların yaradılması;
- Güclü sosial həyatın təmin edilməsi;
- Mənəvi dəyərə malik obyektlərin və mədəniyyət təsisatlarının yaradılması.

Bununla bərabər, şəhərin dayanıqlı inkişafının təmin edilməsi üçün ətraf mühitə zərərli təsirlərin azaldılması, təbii sərvətlərdən düzgün istifadə olunması və təkrar istifadənin və səmərəli ekoloji təcrübələrin tətbiq edilməsi də nəzərə alınacaq.

Eyni zamanda alternativ və bərpa olunan enerji mənbələrinin, mütərəqqi üsullarla ekoloji xidmətlərin, yaşıl şəhər yanaşmalarının tətbiqi minimum resurslarla maksimal nəticələrin əldə edilməsinə xidmət edəcək.

Şəhərdə sosial rifahın təmin edilməsi məqsədi ilə rahat yaşayışın planlaşdırılması və mədəni həyat və istirahətin təşkil edilməsi üçün müvafiq həllərin tətbiq edilməsinə də xüsusi diqqət ayrılacaq.

Bunun üçün Füzuli şəhərində "Mavi zonalar"ın ("Blue Zone") yaradılması və inkişaf etdirilməsi nəzərdə tutulur.

Həmin "Mavi zonalar"ın ən vacib elementlərindən biri kimi "Füzuli Mərkəzi Parkı" müəyyən olunmuşdur.

Qeyd olunmalıdır ki, "Mavi zonalar" insanların sağlam və uzunömürlü yaşaması üçün şəraitlərin yaradıldığı və aşağıdakı xüsusiyyətlərə malik şəhər əraziləridir:

AKTİV HƏYAT

- Təbii hərəkətlilik və piyada gəzinti imkanlarının yaradılması;
- Avto-nəqliyyat vasitələrindən daha az asılılıq;
- Yaşayış keyfiyyətini yüksəldən küçə-yol layihələri;
- Yol boyu ərazilərdə xidmət müəssisələrinin yaradılması;
- Sərt yer örtüklərindən minimal istifadə.

YAŞAYIŞ TƏRZİ

- İnsan faktoruna üstünlüyün verilməsi;
- Yaşıl layihələndirmə;
- Açıq məkanların və yaşıllıqların salınması;
- Təbiət ərazilərində istirahət yerlərinin yaradılması.

QİDALANMA

- Qastronomiya mədəniyyəti;
- Ekoloji təmiz qida məhsullarından istifadə edilməsi.

ÜNSİYYƏT

- İctimai tədbirlər üçün imkanların yaradılması;
- Zəngin və dinamik iştirakçılıq imkanlarının yaradılması.

TƏHLÜKƏSİZLİK

- Müasir innovativ həllərdən istifadə etməklə Park ərazisində və ərazidəki bütün obyektlərdə təhlükəsizlik məsələlərinin tənzimlənməsi.

“Mavi zona” yanaşmasının tətbiq edilməsi nəticəsində insanların həyat keyfiyyətinin yüksəldilməsini təmin edəcək bir şəhərin yaradılması mümkün olacaq.

Eyni zamanda, bu konsepsiya çərçivəsində təbii çayların, su hövzələrinin mühafizə zonalarında geniş rekreasiya ərazilərinin təmin edilməsi də mümkün olacaq.

5. "FÜZULİ MƏRKƏZİ PARKI" NIN DAYANIQLILIĞI VƏ İNKLÜZİVLİYİ ÜZRƏ HƏDƏFLƏR

Müasir parklar sadəcə ağaclar və təbiətdən daha çox şey deməkdir - onlar şəhərin sosial quruluşunu gücləndirən ictimai müzakirə və fikir mübadiləsinin aparıcı biləcəyi məkanlardır.

Sakinlər idmanla məşğul olmaq, dostları və ailələri ilə açıq havada vaxt keçirmək, müxtəlif sərgilərdən, konsertlərdən, idman tədbirlərindən və mədəniyyət festivallarından həzz almaq, eyni zamanda iməcliklər kimi sosial fəaliyyətdə iştirak etmək üçün parklara axışır.

Parklar eyni zamanda şəhərin iqtisadi dayanıqlılığına töhfə verirlər. Onlar öz ərazilərinə yerli sakinləri, turistləri və sahibkarları cəlb edir, ərazidə əmlakın dəyərinin artmasına töhfə verirlər.

Bununla belə, "Füzuli Mərkəzi Parkı"nın layihələndirilməsi, tikinti işlərinin aparılması, suvarma, enerji təminatı və digər infrastruktur sistemlərinin quraşdırılması bu sənəddə qeyd olunan və digər müvafiq dövlət strategiyaları və proqramlar, o cümlədən də Azərbaycan Respublikasının imzaladığı beynəlxalq konvensiyalar və digər sazişlərlə, eyni zamanda qabaqcıl yanaşmalarda nəzərdə tutulan hədəf və tələblərə uyğun şəkildə həyata keçirilməlidir.

Dayanıqlı parkın yaradılması təkcə ağıllı dizaynla deyil, həm də müvafiq texniki qulluq və qayğı ilə əldə edilir.

Ona görə də texniki heyət daimi bu ərazilərə necə qulluq etmək barədə müvafiq təlimlərdən keçməlidir.

Bundan əlavə, parkın istifadəçilərinin də dayanıqlılıq ilə bağlı maarifləndirilməsinə ehtiyac var. Buna görə də müvafiq təlimatların hazırlanmasına və təlimlərin keçirilməsinə daim diqqət yetirilməlidir.

Bu səbəbdən, Parkın layihələndirilməsi çərçivəsində **Dayanıqlılıq və İnküzivlik üzrə strategiya və planın** hazırlanması və tətbiq olunması nəzərdə tutulmuşdur.

Həmin sənədlərin hazırlanmasında aşağıdakı hədəflər nəzərə alınmalıdır.

5.1. ƏTRAF MÜHİTİN MÜHAFİZƏSİ

- 5.1.1. Parkın ərazisində enerjiyə qənaət edən müasir texnologiyalardan istifadə edilməsi (aşağıdakılarla məhdudlaşmayaraq). Məs.:
  - 5.1.1.1. Bərpa olunan enerji mənbələrindən istifadə edilməsi (məs. günəş panelləri və s.);
  - 5.1.1.2. Binalarda enerji istehlakını azaltmaq üçün passiv soyutma həlləri, izolyasiya, təbii ventilyasiya texnikaları və ağıllı sistemlərdən istifadə edilməsi;
  - 5.1.1.3. Parkın daxilində elektrik nəqliyyat vasitələrindən (qolf-karlar və s.) istifadə edilməsi.
- 5.1.2. Küçə və binaların daxilində enerjiyə qənaət edən işıqlandırmadan istifadə edilməsi (məs. sensorlarla işləyən adaptiv işıqlandırma);
- 5.1.3. Parkın layihələndirilməsi və tikintisi zamanı təkrar emal edilmiş və təbii materiallardan istifadənin nəzərdə tutulması;
- 5.1.4. Sudan səmərəli istifadəni təmin edən ağıllı texnologiyaların tətbiq edilməsi (aşağıdakılarla məhdudlaşmayaraq). Məs.:
  - 5.1.4.1. Yağış sularının yığılması sistemlərinin tətbiqi;
  - 5.1.4.2. Suya qənaət və təkrar emalı sistemlərinin tətbiqi (xüsusilə "boz" və texniki suyun);
  - 5.1.4.3. Yağış suyunun təbii şəkildə hopması hesabına qrun sularının səviyyəsinin artırılmasına imkan yaradan məsaməli yolların və səkilərin inşası;
  - 5.1.4.4. Yağış suyunun yaşıl sahələrə yönəlməsinə imkan verən drenaj sistemlərinin qurulması;
  - 5.1.4.5. Sızıntıları və suyun səmərəsiz istifadəsini müəyyən etmək üçün monitoring sistemlərinin tətbiqi;
  - 5.1.4.6. Park ərazisindən keçən çayın ilin quraqlıq və rütubətli dövrlərində maksimal həddini nəzərə alaraq çay ətrafı sahələrin layihələndirilməsi.
- 5.1.5. Tullantıların idarə olunması və azaldılması həlləri (məs. tullantıların çeşidlənməsi və s.);
- 5.1.6. Dayanacaqlarda elektrikli işləyən avtomobillər üçün şarj cihazlarının quraşdırılması;

- 5.1.7. Parkın ərazisində biomüxtəlifliyin bərpa olunması üçün yuxarıda qeyd olunanlardan başqa digər müvafiq həllərin tətbiq olunması.

5.2. SOSIAL AMİL

- 5.2.1. Parkın layihələndirilməsi zamanı müxtəlif steypkholderlər müəyyən olunmalı, onların irad və münasibətləri öyrənilməli və nəzərə alınmalıdır, layihəçilər və steypkholderlər arasında dialoq təmin edilməlidir;
- 5.2.2. Parkın layihələndirilməsi zamanı cəmiyyətin müxtəlifliyi və onun nümayəndələrinin xüsusiyyətləri, maraqları və hüquqları nəzərə alınmalıdır (o cümlədən, əlillik, cinsiyyət, yaş, sosial-iqtisadi vəziyyət, dini baxışlar, etnik mənsubiyyət və s.);
- 5.2.3. Parkın layihələndirilməsi zamanı zonaların funksionallığı və bir-birinə və digər obyektlərə uyğunluğu nəzərə alınmalıdır;
- 5.2.4. Təbii hərəkətlilik və piyada gəzinti imkanlarının yaradılması məqsədi ilə rahat gəzinti və velosipedlər üçün yollar yaradılmalıdır;
- 5.2.5. Parkın ərazisində (o cümlədən gəzinti yolu boyu) yüksək keyfiyyətli xidmət obyektləri yaradılmalıdır;
- 5.2.6. Yaşillıq ərazilərində asudə vaxtın keçirilməsi üçün istirahət zonaları və yerlər yaradılmalıdır;
- 5.2.7. Zəngin və dinamik iştirakçılıq imkanları, güclü sosial həyat və ictimai tədbirlərin keçirilməsi üçün müvafiq zonalar və infrastruktur yaradılmalıdır;
- 5.2.8. Mənəvi dəyərə malik obyektlərin yaradılması nəzərdə tutulmalıdır.

5.3. İQTİSADİ AMİL

- 5.3.1. Minimum resurslar və əməliyyat xərcləri (OpEx) ilə maksimal nəticələrin əldə edilməsinə xidmət edəcək ekoloji təmiz və iqtisadi cəhətdən səmərəli və sərfəli texnologiyalar tətbiq olunmalıdır;
- 5.3.2. Müvafiq infrastrukturun effektivliyinin artırılması üçün "ağıllı" idarəetmə və monitoring sistemlərindən istifadə olunmalıdır;
- 5.3.3. Yerli materiallardan istifadəyə üstünlük verilməlidir;

5.3.4. Layihələndirmə zamanı parkın uzunmüddətli dayanıqlılığının təmin edilməsi, əməliyyat xərclərinin ödənilməsi və dövlət büdcəsindən subsidiyalardan asılılığın azaldılması məqsədi ilə ərazisində "mənfəət mənbələri"nin yaradılması nəzərə alınmalıdır:

5.3.4.1. "Gəlir mənbələri" dedikdə, parkın administrasiyası tərəfindən istismar və ya icarəyə verilmə yolu ilə parkı davamlı gəlirlə təmin edə bilən zona, obyekt və ya qurğular başa düşülür;

5.3.4.2. "Mənfəət mənbələri" dedikdə aşağıdakılar nəzərdə tutulur (lakin, onlarla məhdudlaşmayaraq):

- a) İcarəyə verilə biləcək ictimai iaşə obyektlərinin binaları və ya xüsusi yerlər (məs. restoran, kafe, vaqon-restoran, kempinq bəsedkaları və s.);
- b) İcarəyə verilə bilən idman infrastrukturu (məs. mini-futbol meydançaları);
- c) Avtomobillər üçün ödənişli dayanacaqlar;
- d) Avtomobil yuma məntəqələri;
- e) Dayanacaqlarda elektrikle işləyən avtomobillər üçün şarj cihazları;
- f) İcarəyə verilə bilən köşklər;
- g) Reklam inventarı (lövhələr, monitorlar və s.);
- h) Amfiteatr və ya açıq havada konsert zonaları;
- i) Velosiped və pedallı kvadrasiklların icarəsi məntəqələri və s.
- j) Ödənişli sanitariya qovşaqları (WC) və s.

5.3.5. 5.3.4-cü yarımbənddə qeyd olunanları nəzərə alaraq, müvafiq zona və ya obyektlərinin layihələndirilməsi zamanı investorların cəlb edilməsi imkanları və dövlət-özəl tərəfdaşlığının potensialı nəzərə alınmalıdır.

Dövlət-özəl tərəfdaşlığı aşağıdakı üstünlükləri təmin edəcəkdir:

- 5.3.5.1. Dövlətin əvvəlcədən müəyyən etdiyi tələblərə uyğun dayanıqlı infrastruktura, əhalinin isə keyfiyyətli xidmətə sahib olması;
- 5.3.5.2. Alternativ maliyyələşmə mexanizmlərinin tətbiqi ilə infrastruktur layihələrinin icrasına yerli və xarici investorların cəlb edilməsi;
- 5.3.5.3. İncəvurun təcrübəsindən, səriştəsindən və müasir yanaşmalarından (“know-how” və innovasiyalar) istifadə etmək imkanı;
- 5.3.5.4. Özəl sektorla riskləri bölüşmək imkanı.

6. DAYANIQLI HƏLLƏRİN TƏTBİQİNİN FAYDALARI

Şübhəsiz ki, yuxarıda qeyd olunan həllər və yanaşmaların tətbiqi dayanıqlı inkişafın hər 3 aspektinə müsbət təsir göstərəcək.

Bir tərəfdən qabaqcıl, ekoloji cəhətdən təmiz texnologiyaların və həllərin tətbiqi birbaşa ətraf mühitə, digər tərəfdən isə iqtisadi komponentə müsbət təsir göstərəcək.

Bu, daha az resurs tələb edən texnologiyaların tətbiqi nəticəsində parkın saxlanması üçün əməliyyat xərclərini (*OpEx*) azaltmaqla baş verəcək.

Bundan başqa qeyd olunduğu kimi, parkda həmçinin "mənfiyyət mənbələri"nin yaradılması nəzərdə tutulur ki, bunun sayəsində parkın istismar xərclərini ödəmək üçün zəruri olan gəlirin daimi əldə edilməsi təmin ediləcək (bu məsələ parkın müfəssəl layihəsində daha ətraflı təsvir olunacaq).

Şübhəsiz ki, yuxarıda qeyd olunan həllər işğaldan azad edilən ərazilərdə və ümumilikdə ölkə miqyasında da cəmiyyətin sosial inkişafına müsbət təsir göstərəcək.